

Makalenin Türü / Article Type : Kitap Tanıtımı / Book Review
 Geliş Tarihi / Date Received : 24.06.2021
 Kabul Tarihi / Date Accepted : 25.06.2021
 Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2021
 e-Issn : 2636-8838

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

ALTERNATİF PERSPEKTİFLERDEN ALİ UFKİ: “17. YÜZYIL OSMANLI/TÜRK MÜZİĞİ: ALİ UFKİ ARAŞTIRMA VE İNCELEME YAZILARI-1”

KARAKAYA Emir Altuğ¹

ÖZ

17. ve 18. yüzyıllar, siyasi atılımlarla ters orantılı olarak, Osmanlı/Türk kültür havzasında üretken bir faaliyetin ve bunun içinde yeni fikir düzlemlerinin oluştuğu bir dönemi simgelemektedir. Buradan hareketle, söz konusu dönem çerçevesinde, rasyonalitenin sesine kulak vereren ve bu bakımdan da mevcut coğrafya ve kültürde öncül, hatta bir bakıma, aykırı bir yaklaşımın ilk temsilcisi olarak değerlendirilen Ali Ufki, bu özellikleri doğrultusunda bilimsel alanlarda farklı disiplinlerden pek çok araştırmacının ilgisini çekmektedir. Ali Ufki ve 17. yüzyıl Osmanlı/Türk Musikisi hakkında önemli konulara vurgu yapan bu kitap, yedi ayrı makaleden oluşmaktadır. İstanbul Teknik Üniversitesi Müzikoloji ve Müzik Teorisi doktora programı dahilinde, Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz tarafından yürütülen “16. ve 17. Yüzyıl Türk Musikisi Çalışmaları” dersinin kaynaklarından biri olan çalışma, Ali Ufki'ye, eserlerine ve yaşadığı çağa farklı bakış açılarıyla değiniyor. Bu bağlamda incelemesini yaptığımız “17. Yüzyıl Osmanlı/Türk Müziği: Ali Ufki

¹ Arş. Gör. Emir Altuğ Karakaya, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Türk Musikisi Bölümü, ekuder@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7769-634x>

Araştırma ve İnceleme Yazıları-1” kitabındaki makalelerin sordukları sorular ve bu sorulara aradıkları cevaplar, 17. yüzyıl yaşamı ve Ali Ufki özelinde, farklı bakış açılarına aralanan bir kapı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ali Ufki, 17. yüzyıl, kitap, inceleme.

ALI UFKİ FROM ALTERNATIVE PERPECTIVES: “17TH CENTURY OTTOMAN/TURKISH MUSIC: ALI UFKI RESEARCH AND INVESTIGATION ARTICLES-1”

ABSTRACT

The 17th and 18th centuries, inversely proportional to the political breakthroughs, symbolize a period in which a productive activity in the Ottoman/Turkish cultural basin and within it, new intellectual perspectives were formed. From this point of view, Ali Ufki, who listened to the voice of rationality within the framework of the aforementioned period, and was considered as the first representative of an antecedent and even in a way contrary approach in the current geography and culture, attracts the attention of many researchers from different disciplines in scientific fields in line with these characteristics. This book, which emphasizes important issues about Ali Ufki and 17th century Ottoman/Turkish music, consists of seven separate articles. This study is one of the resources, of the class of “Turkish Music Studies in 16th and 17th Centuries” supervised by Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz in doctorate program of Musicology and Music Theory at Istanbul Technical University. The book gives different perspectives about Ali Ufki, his works, and the era he lived in. In this context, the questions that were asked in this book leads to different perspectives regarding to the life of the 17th century and Ali Ufki.

Keywords: Ali Ufki, 17th century, book, review.

GİRİŞ

“17. Yüzyıl Osmanlı/Türk Müziği: Ali Ufki Araştırma ve İnceleme Yazıları-1”, bir tanesi dışında, tamamı İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi doktora programı öğrencilerinin, mevcut programın “16. ve 17. Yüzyıl Türk Müziği Çalışmaları” adlı dersteki çalışmaları üzerinden yürüttükleri makalelerden oluşan bir seçki kitabı. Kitap, aynı zamanda ilgili dersin koordinatörü de olan Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz ile birlikte, daha önce kendisinin öğrencisi olmuş, Dr. Olcay Muslu Gardner ve Dr. Deniz Tunçer’in editörlüğünde hazırlanmış. Eylül 2020’de İTÜ Vakfı Yayınlarından çıkan Kitap, Prof. Rûhi Ayangil’in kaleme aldığı *Makale Yazıcılığı*, çalışmanın birinci editörü ve bir bakıma da mimarı olan Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz’e ait bir *Önsöz*, ve akabinde, kitapta yer alan makalelere dair özet niteliğinde bilgilerin yer aldığı *Giriş* başlıklarından oluşan, üç farklı girizgâh metnine sahip.

BULGULAR

Kitap İçeriği

Çalışma, yazarların odak noktalarına aldıkları alanların disiplinler arası konumlarına göre bölümlere ayrılmış yedi ayrı makaleden meydana geliyor. “*Kültürel Diplomasi, Kültürel Yetkinlik ve Kültürel Arabuluculuk*” başlığı altında iki makalenin yer aldığı birinci bölümün ilk makalesi, İpek Aynuksa tarafından kaleme alınmış, “ALİ UFKİ BEY/WOJCIECH BOBOWSKI: A HISTORICAL FIGURE AS A CULTURAL BROKER IN CONTEMPORARY CULTURAL DIPLOMACY” adlı çalışma. Aynuksa, makalesinde, benzeri dönem aktörleri özelinde daha önce yapılan birçok çalışmanın aksine, tabî ve salt tarih yazımının meşruiyetinde şekillenen olguları merkez almak yerine, Ali Ufki’nin dönemin kültürel ortamındaki toplum-birey ilişkisini mercek altına alarak, eleştirel perspektifini farklı bir düzlemde ortaya koyma gayreti gösteriyor. Bu noktadan hareketle Aynuksa, Ali Ufki’nin birçok alandaki yetkinliğini, toplum ve kültürler arasında yapılandırıcı bir unsur mahiyetinde vasıflandırarak, onu gerek zamansal gerekse düşünsel zeminlerde bir tür dönüştürücü, toplumlar arasında var olan karşıtlıklara karşı ılıman bir liman niteliğinde değerlendiriyor.

“A LOOK AT ALİ UFKİ’S MECMUA-İ SAZ Ü SÖZ FROM THE VIEWPOINT OF THE AESTHETICS OF MUSIC: A COMPARATIVE ATTEMPT” adlı birinci bölümün ikinci makalesi ise, Vladimir Gärtner’a ait. Gärtner’ın çalışmasını temellendirdiği ana unsur, batıya ait

olmayan müziklerin, batı akademik dünyasındaki anlam ve konumuna dair bir tür algı köprüsü inşası düşüncesine dayanıyor. İncelemesini Türk müziği özelinde, karşılaştırmacı bir yöntemle şekillendiren Gärtner, bunu, müziğin a-semantik yapısı ile paradoksal bir amaç doğrusu çizen ve temelleri *senfonik şiir* biçimine dayanan, *programlı müzik* üzerinden gerçekleştirmeyi hedefliyor. Diğer bir taraftan, yazar, kullandığı karşılaştırma yöntemini temel alan etnomüzikoloji disiplinine karşı da eleştirel bir duruş sergiliyor. Lakin bu duruşun çelişkili bir yapı arz etmediğini, aksine, Gärtner'ın, mevcut analizlerini, batının *karşılaştırmalı müzikoloji* nosyonundan farklı bir perspektif üzerinden planladığını belirtmek gerekiyor. Buradan hareketle, Gärtner, ortak bir enlemin zaruriliğinden mütevellit, karşılaştırmalı incelemesini Ali Ufki'nin *Mecmua-i Saz ü Söz*'de batı notasıyla yazdığı enstrümantal eserler dahilinde gerçekleştirerek, bu müziklerde *programlı müzik*'e dair unsurların varlığını sorguluyor. Bu sorgulama çerçevesinde, odak noktasını peşrev formuna çeviren yazar, bu formun çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmasına ilişkin tarihsel bir incelemeyle paralel, formun isimlendirilmesindeki anlamsal öğeleri de makalenin genelindeki analogik yaklaşımı gözeterek irdeliyor.

Mecmua-i Saz ü Söz ile, kısmen de olsa *Turc 292* yazmalarında yer alan müziklerin, daha çok teknik ve yapısal öğelerinin incelendiği *Raks, Raksıyye ve Peşrev* başlığını taşıyan ikinci bölüm, tıpkı bir önceki gibi iki makaleden oluşuyor. Olcay Muslu Gardner'ın kaleme aldığı, "ALİ UFKİ'NİN MECMUA-İ SAZ Ü SÖZ ESERİNDEKİ RAKS VE RAKSİYYELERİN USÛL YAPILARININ İNCELENMESİ" adlı çalışma, bu bölümün ilk makalesi. Yazarın, dönemin popüler dans formları olan raks ve raksıyyeler üzerinden, usûl olgusuna konsantre olduğu makale, yapısal sorularının cevabını karşılaştırmalı bir yöntemle arıyor. Lakin Gardner, öncelikle incelenecek müzikal malzemeye dair, dönemin sosyokültürel olguları ekseninde tarihsel bir bilgilendirme bölümü sunuyor. İnceleme yöntemi çerçevesinde, *Mecmua-i Saz ü Söz*'ün Şükrü Elçin tarafından çalışılan tıpkıbasımını referans alan yazar, mevcut doneleri, Hakan Cevher'in transkripsiyonuyla karşılaştırıyor. Bununla birlikte, günümüz pratiğine yakın usûl ifade biçimlerinin yer aldığı *Turc 292* yazmasını da kimi zaman bir tür rehber, hatta sözlük mahiyetinde kullanıyor yazar. Elde ettiği verileri bugünün pratik düzlemleri üzerinden de sorgulamayı ihmal etmeyen Gardner, çalışmasının sonuç kısmında, usullerin evrimine ilişkin çarpıcı sonuçlar ortaya koyuyor.

İkinci bölümün bir sonraki makalesinde ise, bu sefer, peşrev formuna dair teknik ve yapısal unsurların, yine tarihsel bir konjonktürde mercek altına alındığı bir çalışma ile karşılaşıyoruz.

İsmail Sınır'ın "HÂZA MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ"DE "ALİ UFKİ BEĞ" ADIYLA KAYITLI İKİ PEŞREVİN KOMPOZİSYON AÇISINDAN İNCELENMESİ adlı çalışması, *Mecmûa-i Saz ü Söz*'de yer alan ve Ali Ufki tarafından bestelendiği düşünülen, farklı makam ve usuldeki iki peşrevi, usûl, makam, melodik yapı ve form açısından değerlendiriyor. Kitaptaki makalelerde, sıkça başvurulan karşılaştırma yönteminin, bu çalışmada da titizlikle kullanıldığını görüyoruz. Bu anlamda yazar, peşrevlerin analizlerinden elde edilen usûl, makam ve formal öğelere dair verileri, Kantemiroğlu edvarı, Feldman'ın dönem peşrevlerine ilişkin tarifleri ve günümüz peşrevlerinin yapısal özellikleri ile karşılaştırarak, formun tarihsel gelişimi ve dahilinde özgünlüğüne giden yola dair paralel bir incelmeyi de beraberinde sunuyor.

Kitabın üçüncü ve son bölümü olan *Üç El Yazması: Mecmua-i Saz ü Söz, Turc 292 ve Mezmur* diğer iki bölümden farklı olarak üç makaleden oluşuyor. Bölümün ilk makalesi olan "MECMUA-İ SAZ Ü SÖZ'DE TESPİT EDİLEN MESLEKLER VE UNVANLAR", odak noktası itibarıyla daha önce çalışılmamış bir konuyu mercek altına alması açısından merak uyandırıcı etkiye sahip bir çalışma. Makale yazarı Zeynep Funda Yazıcı, sadece Ali Ufki'ye ait yazmalar için değil, aynı zamanda müziğe dair kaleme alınan birçok eser için de özgün sayılabilecek bir yaklaşımla, belli bir döneme dair sosyokültürel yapıyı, bir müzik repertuarı kitabı üzerinden tespit ve sınıflandırma girişiminde bulunuyor. Bu noktadan hareketle yazar, *Mecmua-i Saz ü Söz*'de bulunan eserlerin tamamını inceleyerek güftelerde adı geçen unvan ve meslek gruplarını belirliyor. Sonrasında ise, söz konusu meslek ve unvanların yer aldığı mısra veya dörtlükleri örnek teşkil etmesi bağlamında okuyucuya sunuyor.

Ömer Can Satır'a ait, bir tür transkripsiyon sorgulaması mahiyeti taşıyan "ALİ UFKİ'NİN MÜZİK YAZISI: MECMUA-İ SAZ Ü SÖZ VE TURC 292 ESERLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME", başlıklı çalışma, son bölümün ikinci makalesi. Makale, öncelikle Ali Ufki'nin müzikal perspektifinin ve dahilinde müzik yazısının, Türk müziği tarihi literatüründeki önemini vurguluyor. *Mecmua-i Saz ü Söz* ve *Turc 292* üzerinden yürütülen incelemede, Ali Ufki'nin, rasyonel düşünce sistemi düzleminden hareketle, müzik yazısı özelinde batı müziğine ait teknik malzemeleri Türk müziğine tatbiki, semiyolojik bir yaklaşım çerçevesinde sorgulanıyor. Bu sorgulama dahilinde yazar, dönemin müzikal pratiğine dair parametrelerin, günümüz uygulama düzlemlerindeki izdüşümlerinin saptanması açısından işlevsel bir çalışma gerçekleştiriyor.

"ALİ UFKİ BEY VE MEZMURLARIN KÖKENİ: ALTIN KAFESTEN DÜNYAYA UZANAN EL" başlıklı makale, bölümün ve aynı zamanda kitabın da son makalesi olma özelliğini taşıyor.

Doğuş Çiçek tarafından kaleme alınan makale, bir dönem besteleri Ali Ufki'ye ait sanılan on dört mezmurun tarih sahnesindeki gerçek serüvenine ışık tutuyor. Buradan hareketle söz konusu kültür miraslarının Ali Ufki'den yaklaşık bir asır önce bestelendiğini ve asıl mahiyetinin Ceneviz mezmurları olduğunu belirten yazar, Ali Ufki'nin mezmurları bestelemesindeki arka planı ayrıntılı bir şekilde irdeliyor. Bu irdeleme dahilinde Çiçek, Ali Ufki'nin bulunduğu sosyokültürel ortamla onun toplum-birey bağlamında kurduğu gerek duygusal gerekse politik ilişki demetlerine odaklanıyor. Söz konusu odak dahilinde yazar, mezmurların Türkçeye çevrilmesindeki önemli değişkenleri belirtmek adına, Ali Ufki'nin çevirisi ile Cenevre mezmurları arasında bir karşılaştırma yaparak toplumbilimsel açıdan çarpıcı veriler elde ediyor. Bu noktadan hareketle, makale çalışması, bireyin tarih, coğrafya ve toplumsallık-bireysellik ilişkileri gibi olgularla kurduğu etkileşimin sonucunda, kendi iç gerçekliğiyle diyalektik bir doğru üzerinden şekillenen kimliği ve bu bağlamda oluşturduğu kültürel iletişim ağına dikkat çekiyor.

SONUÇ

17. ve 18. yüzyıllar, siyasal atılımlarla ters orantılı bir şekilde, Osmanlı/Türk kültür havzasında verimli bir hareketliliğin ve dahilinde, yeni akletme düzlemlerinin şekillendiği bir dönemi simgelemektedir. Buradan hareketle, söz konusu dönem çerçevesinde yaratım perspektifini aydınlanmanın eşiğinde, rasyonalitenin sesine kulak vererek biçimlendiren ve bu bakımdan da mevcut coğrafya ve kültürde öncül, hatta bir bakıma, aykırı bir nosyonunun ilk temsilcisi olarak değerlendirilen Ali Ufki, bu özellikleri doğrultusunda bilimsel mecralarda farklı disiplinlerden pek çok araştırmacının ilgisine mazhar olmuştur. Konuya ilişkin, bilhassa Türkçe çalışmalar dahilinde bir literatür taraması yapıldığında, referans niteliği taşıyan çok önemli çalışmaların varlığıyla birlikte, söz konusu materyallerin önemli bir bölümünün transkripsiyon, çeviri ve yorum olguları üzerinden hareketle inşa oldukları vakidir. Buradan hareketle, mevcut konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmaların büyük bir bölümü, ileri dönemler için önemli bir çerçeve sunarak Ali Ufki'ye dair yapılan ve yapılacak olan araştırmalarda farklı perspektiflerin doğmasına olanak sağlamakla birlikte, metodolojileri, alta yatan sosyolojik nedenselliklerden ziyade, yazılı müziğe geçişin müzikolojik ve teknik yönlerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda incelemesini yaptığımız “17. Yüzyıl Osmanlı/Türk Müziği: Ali Ufki Araştırma ve İnceleme Yazıları-1” kitabındaki makalelerin sordukları sorular ve bu sorulara aradıkları cevaplar, 17. yüzyıl yaşamı ve Ali Ufki özelinde, farklı bakış açılarına aralanan bir kapı niteliği taşımaktadır. Çalışmanın bir başka dikkat çekici özelliği

ise, çok boyutlu, eleştirel bilinç akışlarının dahilinde kolektif bir çalışma düzleminin ürünü olmasıdır ve bu düzlemin, bünyesinde mikro zamansal bir bilgi akışını barındırdığını söylemek gayet mümkündür. Başka bir ifadeyle, yazımızın başında da belirttiğimiz üzere, “17. Yüzyıl Osmanlı/Türk Müziği: Ali Ufki Araştırma ve İnceleme Yazıları-1”, kitabı, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi doktora programı öğrencilerinin, mevcut programın “16. ve 17. Yüzyıl Türk Müziği Çalışmaları” adlı doktora dersinde tecrübe ettikleri öğrenme ve araştırma pratiklerinden hareketle, bu doneleri, bilim evrenine ait kavram ve olguların geçerliliğinde, akademik yayın sahasına taşıdıkları özel bir derleme çalışmasıdır. Bu anlamda, kitabın, (bir makale hariç) dersi deneyimleyen araştırmacılar tarafından kaleme alınmış makalelerden meydana gelmesi, aynı dersi alacak veya mevcut konuyla ilgilenecek birçok araştırmacıya referans olmakla birlikte, aynı zamanda akademik faaliyetlerde yer almak hususunda bir tür ön izleme fırsatını da beraber sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Doğrusöz, N., Gardner, O. M. ve Tunçer, D. (ed.) (2020). *17. Yüzyıl Osmanlı/Türk Müziği: Ali Ufki Araştırma Ve İnceleme Yazıları-1*. İstanbul: İTÜ VAKFI Yayınları.

17. YÜZYIL OSMANLI/TÜRK MÜZİĞİ

ALİ UFKİ

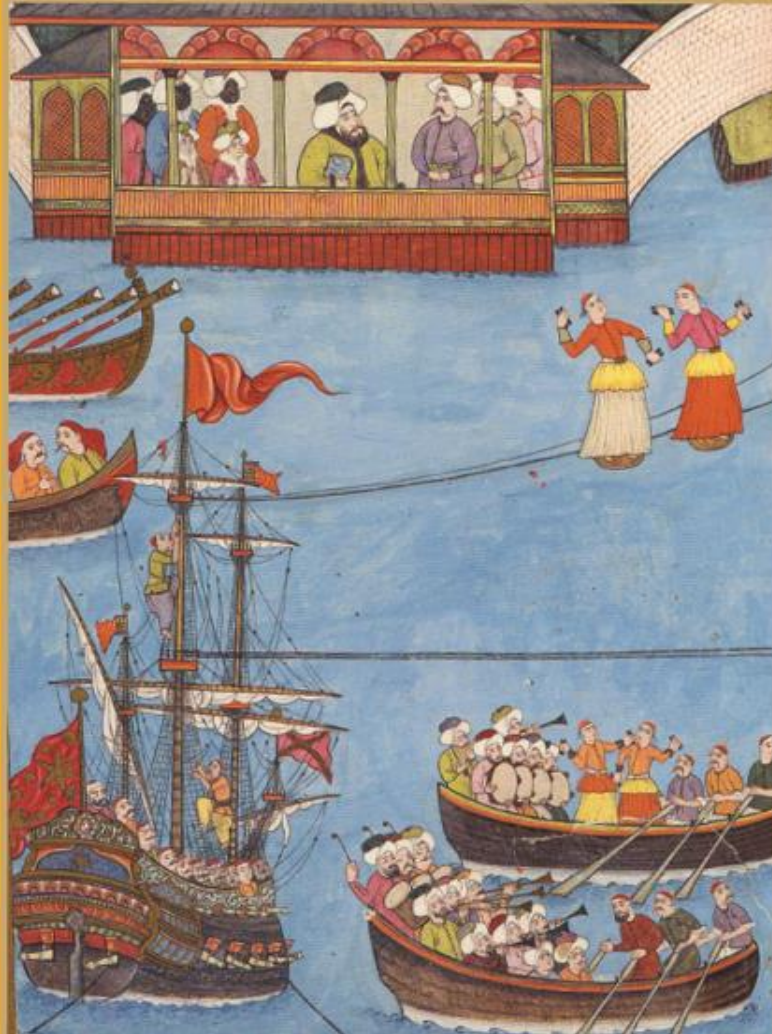
ARAŞTIRMA VE İNCELEME YAZILARI-1

Editörler

Nilgün Doğrusöz

Olca Muslu Gardner

Deniz Tunçer

İTÜ VAKFI
yayınları